

رنگ در لباس ایرانیان

رنگ در لباس ایرانیان

بشر مفهوم رنگ را از طبیعت و پدیده‌های آن آموخته است. بنابراین، شناخت رنگ همزمان با تاریخی است که بشر عناصر و ساخته‌های طبیعی را لمس کرده است. مردمی که از دوره‌های پیش از تاریخ در فلات ایران زندگی کرده‌اند این امکان را داشته‌اند که با آثار طبیعی فراوان و گوناگونی از طبیعت روبرو باشند. آسمان برای آن‌ها، مظهری از رنگ آبی بود و بتدریج بر آن‌ها آشکار شد که رنگ آبی هم درجات و انواع مختلفی دارد و به اصطلاح، خود، یک خانواده است. همچنین خانواده‌ی رنگ سبز، زرد، قرمز و... ایرانیان که در طول تاریخ به جنبه‌های معنوی و عرفانی و هنری رنگ توجه داشته‌اند کاربرد مفهوم رنگ را از آثار نقاشی و معماری فراتر برده‌اند و آن را در ادبیات ایران اشاره کرده‌اند. به‌طور کلی بیشتر رنگ‌ها در طول تاریخ در لباس‌ها کاربرد داشته است اگر در این مباحث، به رنگ‌های خاصی اشاره می‌شود دلیل آن، اختصاص رنگ معین به طبقات بخصوص و یا آثاری بوده که بیش از سایر یادگارها باقی مانده است. از نظر تاریخی، می‌توان سه دوره برای ایرانیان، از لحاظ شناخت رنگ در نظر گرفت.

① دوره‌ی اول که از لحاظ زمانی بسیار طولانی و مربوط به زمان‌های قبل از تاریخ است. داد و ستد با مردم مناطق دیگر رواج نداشته و توجه مردم، عمدتاً معطوف تهیه‌ی غذا و پوشاک و سرپناه بوده است. از این دوره، تا زمانی که ساخت ابزار شروع نشده بود به‌جز آثار پراکنده و جزئی در غارها که گاهی تصویرهای ابتدایی شکار و شکارچی را بر دیواره‌ها ترسیم می‌کردند اثری باقی نیست. رنگ این تصاویر، در اصل غالباً قرمز بوده است. پس از آسمان و دریا و نباتات و کوه و بیابان و پوست حیوانات، می‌توان مواد معدنی را در ردیف منابع شناخت رنگ به حساب آورد. در کتاب هنر ایران باستان گفته شده است که فیروزه‌ی سبز مایل به آبی و سنگ لاجورد آبی رنگ و عقیق سلیمانی، در بخش شرقی ایران به‌دست آمده است.

جام سیمین مکشوف در مرو دشت - موزه ایران باستان

کاشی‌های لعابدار رنگی دوران عیلامیان، حکایت از وجود صنعت رنگ‌کاری در پنج هزار سال پیش دارد. در حفاری‌های پاسارگاد، یک ظرف سفالی با خطوط و اشکالی که بر روی آن با قهوه‌ای، قهوه‌ای سوخته و شنجرفی^۱ و سیاه رنگ و قلم سیاه، کار شده مربوط به هزاره سوم پیش از میلاد به‌دست آمده است (تصویر ۱).

تصویر ۱ - الهه شوش - عیلام - هزاره سوم پیش از میلاد

در این دوره، مواد معدنی برای مشخص نمودن درجه‌ی رنگ‌ها به کار می‌رفت. در میان این مواد عقیق^۱ و فیروزه و طلا و نقره و زمرد و زبرجد^۲ و گل اخرا^۳ و سنگ لاجورد معروفتر بودند. مواد معدنی، رنگ‌ها را معرفی می‌کردند و برای ساختن رنگ و رنگ‌های ترکیبی به کار می‌رفتند (تصویر ۲).

تندیس گلی از مجموعه فیلیس اکومن

تصویر ۲ - هزاره‌ی دوم پیش از میلاد

۱- عقیق سرخ = Red chalcedony

۲- زبرجد = یک قسم آلومین رنگین مانند زمرد از سنگ‌های قیمتی است که در جواهرسازی به کار می‌رود و مشهورترین آن سبز رنگ است.

۳- گل اخرا = Ocher

پارچه هخامنشی مکشوف در پازیریک^۱ - موزه ارمیتاژ^۲

تصویر ۳- دوران هخامنشی

رنگ است. مطلوب‌ترین رنگ در پارچه‌های دوران هخامنشی، رنگ ارغوانی و سپس رنگ‌های سفید، لاجوردی، سبز زیتونی، فیروزه‌ای، نارنجی و قهوه‌ای بوده است (تصویر ۳).

۲ دوره‌ی دوم از حکومت هخامنشیان تا ساسانیان است که حدوداً ۳ هزار سال پیش را شامل می‌شود و تاریخ اسطوره‌ای ایران جزء آن می‌باشد. در این دوره، برخی رنگ‌ها دارای احترام و موقعیت مذهبی هستند و رنگ سفید کامل‌ترین و طبیعی‌ترین

۱- پازیریک: منطقه‌ای در مغولستان روسیه

۲- موزه ارمیتاژ: موزه‌ای در سن پترزبورگ روسیه

در نقاشی کوه خواجهی سیستان، یک سوار اشکانی باقی‌ست که رنگ پیراهن او آبی و رنگ شلوارش سفید است. رنگ لباس در این عصر، کمتر جنبه‌ی قراردادی داشته و بیشتر تابع ذوق و سلیقه و شرایط محیط بوده است (تصویر ۴).

مجسمه‌ی مکتشف در هانزا — موزه بغداد

مجسمه مکشوف در پالمیرا^۱ - موزه لوور

تصویر ۵ - دوران اشکانیان

۱- پالمیرا: منطقه‌ای در سوریه کنونی

مجموعه‌ی اطلاعات به‌دست آمده در مورد دوره‌ی ساسانی نشان می‌دهد که نقش رنگ در لباس ایرانیان همواره مهم، و با تنوع همراه بوده است. رنگ‌های سفید – آبی تیره و روشن – رنگ روناسی^۱ از جمله‌ی رنگ‌های پرکاربرد بوده‌اند (تصویر ۶).

بشقاب سیمین – گالری هنری والتر در بالتیمور

تصویر ۶ – دوران ساسانیان

۱- روناسی = Madder

۳ دوره‌ی سوم، دوران پس از اسلام است. در طول تاریخ ایران و به‌ویژه، در دوران اسلامی، رنگ نقش مهمی در مقاطع مختلف داشته و حتی نمادی از یک واقعه‌ی تاریخی و یا یک دوره‌ی تاریخی به‌شمار می‌رفته است. مسایل و حوادث تاریخی، زمینه‌ی دیگری را برای انتخاب رنگ‌ها به‌وجود می‌آورد. در ادیان الهی و کتب آسمانی، گاهی رنگ‌ها در هر دو مفهوم معنوی و بیرونی خود کاربرد دارند. پیامبر گرامی اسلام (ص)، نیز در طول حیات پرثمر خود و زندگی روزمره‌ی خویش، از برخی رنگ‌ها استفاده کرده‌اند. ایشان فرموده‌اند: «از محبوب‌ترین جامه‌های شما در نظر خداوند جامه‌ی سپید است در آن نماز بگزارید و مردگان خود را در آن کفن کنید.»

در ایران پس از تسلط ترکان سلجوقی (و حتی قبل از آن)، استفاده از رنگ‌های تند و گرم مانند روناسی و قهوه‌ای و سبز زیتونی، شدت بیشتری یافت (تصویر ۷).

گچ‌بری ری - گالری هنری پنسیلوانیا

تصویر ۷ - بعد از اسلام سده ششم هجری

عباسیان، همچنان شعار و رنگ سیاه را تا زمان مأمون حفظ کردند و به همین دلیل، آنان را «سیاه‌پوشان» می‌نامیدند. اما به محض آن که حضرت امام علی بن موسی الرضا (ع) از جانب خلیفه به‌عنوان ولیعهد تعیین گردید، رنگ سبز جانشین رنگ سیاه شد، زیرا که سبز نمادی از وجود پیامبر (ص) به‌شمار می‌رفت. در عصر مغولان «زردکلاهان» پیدا شدند و رنگ‌های سیاه و سفید، تأثیر زیادی روی لباس‌ها گذاشت (تصویر ۸).

نقاشی موجود در گالری هنری بوستون

تصویر ۸— دوران تیموریان (سده نهم هجری)

دوران صفویه، یکی از اعصار رونق اقتصادی و توسعه‌ی هنر بود که خود موجب رواج انواع رنگ‌ها در لباس‌ها و تهیه‌ی پارچه‌های زربفت و ابریشمی گردید. از آنجا که آنان رنگ قرمز را برای کلاهشان انتخاب کرده بودند و به همین مناسبت، «قزلباش» نامیده می‌شدند، رنگ قرمز موقعیت بالاتری پیدا کرد. در این دوره، استفاده از عمامه‌های رنگارنگ با حاشیه‌ی طلایی و ابریشمی متداول بود (تصویر ۹).

تصویر از سفرنامه شوالیه شاردن فرانسوی

همچنین، در این دوران، کلاه بلند از ماهوت^۱ که با گل‌های طلایی زینت می‌یافت و یا رنگ قرمز محض داشت (تصویر ۱۰).

مینیاتور موجود در گالری هنر فریر

تصویر ۱۰- دوران صفویان

۱- ماهوت = نوعی پارچه‌ی پشمی کلفت.

اصول و مبانی رنگ در لباس

زنان ایلی آذربایجان غربی (ماکو)